схрещуються шляхи зі Сходу й Заходу, а Пантеоном Сходу й Заходу" [2, 391].

Практичним вислідом і водночас одним з теоретичних засновків вченого у справі досягнення міжцерковного порозуміння з цілковитою на те підставою можуть вважатися заповітні слова А.Річинського в їх позачасовому вимірі: „Перш ніж говорити про офіційне і правне з'єднання, треба осягнути духовну згоду розуму і серця. Кожний християнин повинен відтак почати з праці над тим зближенням у своїй власній душі – пізнати, зрозуміти, шанувати, полюбити наших поділених Братів. Ієрархічне, видиме поєднання матиме надію на успіх лише тоді, коли довір'ям і любов'ю осягнеться єдність в душах. Кожний з нас, як і найнезначніший, так і найбільший впливовий, повинен бути чинником поєднання" [2,420].

Використані джерела

1.Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом // Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993.
2. Річинський Арсен. Проблеми української релігійної свідомості.- Тернопіль, 2002.

П. ПАВЛЕНКО (Київ)

ХРИСТИЯНСТВО СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕТНОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.РІЧИНСЬКОГО

Арсен Васильович Річинський, на превеликий жаль, належить до тієї когорти українських геніїв, імена яких були довгий час затертими на скрижалях української історії. Не широко знаними, а тому й не популярними в Україні, є вони й досі. І навряд чи кому з них прийшло б коли в голову, щоб це вже в незалежній Україні – тій Україні, про яку такі патріоти, як зокрема й Арсен Річинський, тільки мріяли у своїх молитовних прагненнях, імена і справи великих українських патріотів, які своєю мученицькою жертовністю віднесли себе до пантеону апостолів української звитяги, залишаться належним чином не вшанованими. Причина цьому є надто простою: такі генії-патріоти, як пан Арсен і їхній творчий доробок, *цій* Україні не особливо є потрібним, оскільки писали вони про велич українського духу, міркували про особливу місійну роль України у світі. Своєю вірою у божественну її долю вони запалювали серця українців, перетворюючи їх на прометеїв українського патріотизму, орачів ниви українського національного будівництва. Сучасна ж Україна, бодай що вона є ось вже 15 років вільною і незалежною, тільки з чималою долею натяжки може

вважатися українською, оскільки споконвічні прагнення українського народу як титульної нації так і залишаються у всьому своєму комплексі не зреалізованими, більше того – почуття високого українського патріотизму витлумачуються в суспільстві й досі (як це було і в радянський час) як неприйнятні і навіть ворожі.

Сьогоднішнє українське суспільство характеризує передусім те, що чимала частина етнічних українців як громадян України не ідентифікують себе в українському етнокультурному просторі. Це проявляється в тому, що ці громадяни обстоюють, якщо й не антиукраїнські, тобто здебільшого проросійські щодо етнічного погляди, то, так би мовити, «нейтральні» чи «пасивні», а саме - універсалістські, космополітичні, інтернаціональні, необільшовицькі чи проросійські.

Одначе й антиукраїнські позиції в колі окремих сучасних етнічних українців, і їхнє відверте нейтрально-негативне ставлення до мови, а разом з тим і до української держави та української ідеї, є тільки наслідками колишньої царсько-російської (і передусім радянсько-більшовицької) антиукраїнської політики на наших теренах. І якщо царський режим вів духовну війну проти українського народу в культурній площині, схиляючи його в різний спосіб зрікатися свого культурного коріння і, перш за все, української мови, з тим, аби успішно той асимілювався в російському культурному (і мовному) просторі, то радянсько-більшовицький режим бив у саме серце нації: на фоні послідовної антиукраїнської політики серед українського народу було оголошено й тотальну війну проти релігії як сфери духовного буття. У такий спосіб разом з культурною сферою українців радянський тоталітаризм руйнував ще й сферу їхнього духу, тобто його світогляд, його свідомість, саму ідею самоусвідомлення себе народом, нацією.

Більш ніж впевнено можна зауважити, що такого фізичного і духовного геноцидів, які відчув на собі український народ впродовж всього 70-літнього радянського правління, він за всі тисячоліття своєї історії не зазнавав ніколи. Так, були тяжкі часи неволі, були голодні роки, були жахливі епідемії і війни, але все це жодним чином не калічило духовного стрижня нації, більше того - часом навіть виступало зміцнюючим його засобом. І лише радянський тоталітаризм спромігся у всій своїй повноті на абсолютну дикість, якої ще не знало до цього людство. Поруч з масовими фізичними знищеннями, які були визначені чи обумовлені так званою політичною, «класовою необхідністю», відбувалося викорінення етнокультурної свідомості особи й цілого народу, тотальне знищення релігійно-світоглядної сфери.

Навіть вже за доби незалежності український соціум не спромігся скинути з себе ярмо тоталітаризму. І далі відбувається тупцювання в полоні інерційних процесів навколо радянських

ідеологічних штампів з їх ідеями так званого інтернаціоналізму і з їх відповідним стилем та методологією керівництва державою. Від дня здобуття незалежності і впродовж більш ніж десятиліття по цьому українська правляча еліта, частина української інтелігенції інерційно ще стояла (та й ще продовжує стояти) на позиціях обстоювання водночас і радянської (чи прорадянської, пробільшовицької) культури, і універсальної ліберальної (скоріше, проамериканської, як і західноєвропейської) глобалізованої культури, в межах яких розвиток справді української етнічної культури (та й будь-якої взагалі) є доволі обмеженим, вихолощеним від плекання української національної ідеї і справжніх національно-патріотичних почуттів.

Та що й казати, коли в Україні, згідно з чинною Конституцією (Розділ І. Загальні засади. Ст. 15) відсутня власна національна ідеологія. Виходячи з цього, ми так і не знаємо, *яку саме* Україну будуємо, яке буде її майбутнє, якою буде її доля. Одне можна сказати точно: поки це не є українська Україна, це не та Україна, в якій мають бути матеріалізовані мрії та ідеали генів української соборності, споконвічні прагнення українського народу до свободи (і передусім до свободи реалізації українського духу). За 15 років нашої незалежності ми, на превеликий жаль, вже переконалися в цьому.

А.Річинський як у воду дивився, коли писав: «Українська інтелігенція рабськи тримається московських взірців, й навіть якщо й хоче мислити самостійно, все одно мислить чужими категоріями. ... На жаль, коли українська інтелігенція засвоїла якраз плебейське поняття демократизму, а в соціальнім законодавстві йшла за московськими взірцями, то це було доказом її духовної залежності від росіян – народ залишався без проводу. Брак державно-творчої верстви й своєї власної ідеології незабаром призвів до катастрофи: духовний полон закінчився військовою окупацією, а «блудування» за чужими божками – перемогою чужої релігії (войовничого матеріалізму)» (1, 378).

Ці його слова є актуальними й сьогодні. Звернімо увагу, що саме «брак державотворчої верстви й своєї власної ідеології», як це слушно зауважує мислитель, призвів свого часу до катастроф поневолення і занепаду України. Нині ми бачимо, по суті, те ж саме: той самий брак державотворчої верстви і відсутність своєї власної ідеології, визнаної і проголошеної на загальнодержавному рівні.

Наявний сьогодні в Україні *етнічний нігілізм* провокує не лише відповідний стиль поведінки етнічних меншин, а й водночас і поведінку більшості релігійних організацій, передусім окремих етнічних релігій, неорелігій, нетрадиційних релігійних систем і неохристиянських конфесій. Нині релігійні спільноти нетрадиційного і неохристиянського толку, замість того, аби консолідувати суспільство, ставлять себе здебільшого у конфронтацію з ним – з

чинними в ньому традиційними світоглядними, культурними і моральними нормами.

«Людей взагалі» ніколи не було і не буде. Нації відрізняються одна від одної власними культурними виразниками і, що характерно, насамперед рідною мовою. Зауважимо, що в системі ідентифікацій (політичної, соціальної, класової, родової, расової, релігійної тощо) якраз етнокультурна ідентифікація посідає найголовніше місце. З цього приводу слушними є слова А.Річинського: «Кожний народ відповідно до своїх здібностей творить окрему духовну культуру й тим самим додає щось своєрідне до скарбів культури світової". І далі він зауважує: „Оскільки в основі духовного життя лежить релігійний світогляд народу, його питоменний спосіб світовідчування, то кожний народ неоднаково засвоює навіть одну й ту ж саму релігію, бо кожний знаходить у ній щось для себе найвідповідніше, найближче. Кожний розвиває в ній якусь окрему ділянку, залишаючи інші для інших народів з іншими здібностями й іншими запитами. Зрештою ця різниця *дарувань, служень і дій* витворює різнонаціональні типи християнства»(1, 358).

Відмітну рису релігійної ситуації в сучасній Україні складають процеси, по-перше, знецінення традиційних релігійно-світоглядних і морально-етичних норм, обстоюваних традиційними релігіями і конфесіями. По-друге, відверта антиукраїнська позиція, з одного боку, одних релігійних спільнот, а з іншого – апатична чи нейтральна позиція до всього українського інших. І, по-третє, активне зростання в межах неопротестантизму й неохристиянства релігійних спільнот, так званого, культового типу і «вільних церков», які, по суті, є такими собі «клубними» утвореннями, що не мають ні чітко визначеного віровчення, ні центрального керівництва, ні навіть часто керівника громади. Однак саме останні є доволі стійкими утвореннями, на відміну від інших релігійних організацій. Більше того, увага держави до таких «клубних» організацій, до тих віровчень, які обстоюються ними, мусить бути постійною, оскільки через них за короткий час проходить надто багато людей і особливо молоді. Підкреслимо, що «клубний дух» в більшості таких громад є далеким від патріотичного: під релігійними ідеалами, часом, приховується негативізм до української етнокультурної сфери, обстоювання проросійських почуттів або відвертий космополітизм. Зазначимо тут принагідно, що в релігійній літературі таких конфесій важко одначе віднайти такі поняття, як "космополітизм" чи "космополіт" (останні все ж вважаються явищами політичного порядку), але універсалістський, космополітичний характер цих релігійних утворень очевидний.

Зважаючи на це, суспільство мусить бути уважним передусім до появи різного роду нових релігійних рухів, виходячи вже з того, що деякі з них, які сьогодні пропонують своїм вірним дотримуватися щодо держави і суспільства принципу «нейтральності», завтра можуть перерости в численні рухи, як це ми сьогодні маємо з харизматичним рухом неохристиянського спрямування. Якщо їм, зважаючи на цю пасивну щодо українського позицію (розумій – антиукраїнську!), не вказати на це сьогодні (і навіть в разі необхідності не обмежити їхню діяльність юридично), то завтра їх численні прихильники запросто можуть якісно впливати (і не виключено, що й навіть на політичному рівні) на суспільні процеси в Україні. В результаті космополітизм, етнічний універсалізм чи необільшовизм, з одного боку, і, відповідно, тероризм та екстремізм, з іншого, можуть стати легальними.

Релігійні рухи, які обстоюють сьогодні, з одного боку, пасивні щодо українського, а з іншого – християнсько-космополітичні чи християнсько-універсалістські погляди і мовою богослужбового вжитку яких є російська, жодними чином не ідентифікують себе з російською культурою як такою. Вони суто за мовною ознакою належать до, так званого, російськомовного населення як певної спільноти, яка себе переважно не ідентифікує етнічно, але яка водночас стоїть на позиціях необільшовицької культури як глобалізованої пострадянської культури з російською мовною домінантою і не більше, бо ж не здійснює ставку на жодну з етнічних культур і передусім на російську.[1] А "глобальна культура не пишається історією чи історіями, фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодення й майбутнє "науково"-технічної культури" (2, 164). Вона є тільки підробкою, спробою підміни

---

[1] Мовний фактор сам по собі ще не виступає ознакою етнічності. З таким успіхом ми можемо долучити до цього й білорусів, і ще представників, скажімо, малих народів Росії та й ряду колишніх радянських республік, які мешкають сьогодні в Україні, бо ж вони є російськомовними. Тут ми маємо справу тільки з певною, космополітично зорієнтованою частиною населення України, мовою спілкування якої є російська і не більше. Є тільки російськомовна частина громадян України, яка ідентифікує себе не з російською культурою (чи не так з російською культурою), а саме з сучасним російськомовним постбільшовицьким універсалізмом, космополітизмом чи, так званим, інтернаціоналізмом, який нині на пострадянському просторі уособлюють і активно популяризують Росія і Білорусь.

етнічних культур, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави та етноси.

Називаючи себе «християнськими», такі конфесії і новоутворення не враховують головне, те, що християнства позаетнічного, універсального чи космополітичного ніколи не існувало. На підставі ґрунтовного аналізу Святого Письма і традиційних християнських положень А.Річинський констатує: «Вселенський зміст християнства розкривається в окремих національних формах, сукупність яких творить Христову громаду, де немає вже ні елліна, ні юдея, бо кожний з них однаково причетний до благодаті, але кожний залишився, як і був, елліном чи юдеєм, вносячи свій особливий тон у загальну симфонію. ... Таким чином, вища мета існування нації – розкрити якийсь момент вічного Буття, залежно від природних дарувань, особливої місії й чинної енергії кожного народу. ... У цьому глибокий зміст загальнолюдської культури»(1,266-267). І ще: «... Вселенськість християнства у православнім розумінні полягає власне в єднанні різнорідних, різнообдарованих і по-різному виконуючих своє призначення національних Церков – членів одного соборного тіла» (1, 265).

Відтак будь-яке суспільство, будь-який народ ніяк не може, та й не повинен(!), йти, як на налигачі, за чужими культурами і релігійними матрицями. З більшою силою це стосується й тих релігійних світоглядних систем, які у своїй основі є вихолощеними від етнічної домінанти, але які водночас прагнуть пустити коріння серед того чи іншого народу. Будемо відвертими – це міни вповільненої дії, які зсередини підривають основи буття народу; це - зайди, які своїм універсалізмом, небажанням власне служити тому народові, в межах якого вони існують, нищать його Святеє Святих – оригінальність його культурної спадщини.

Треба усвідомлювати, що людини без етнічної належності існувати не може в принципі. Нівеляція етнічності особи і цілого народу перетворює його тільки на згромадження людей. Зрозуміло, що за таких умов саме поняття "держава" стає умовним, зовнішнім, суто географічно-територіальною формальністю.

«Запозичення чужих національних ідеалів, - зауважує А.Річинський, - асиміляція з чужонаціональним організмом, особливо ж духовне зближення з народом-гнобителем – це заперечення нашого індивідуального «Я», нашої всенародної ноуменальної іпостасі, нашого покликання. ... Нав'язування народові чужої для нього ідеології, примушування його служити чужим національним інтересам, взагалі гноблення іншого народу, це – злочин проти багатоіпостасної природи людської, супроти «*образу Божого*» (1, 292).

То ж культивація, так би мовити, "людини взагалі", як це обстоюється переважно новітніми релігійними системи, або чого більше – «людини-інтернаціоналіста необільшовицького толку московсько-імперського ґатунку», як це наявне здебільшого серед вірних УПЦ МП, вкрай неприпустимі з відомих вже нам причин.

Вірні неохристиянських громад, репрезентуючи під личиною, так званого, "вселенського християнського братства", по суті постмодерну глобальну культуру і зводячи її в ранг заповіді Христової, змушують в такий спосіб особу цуратися етнічного як елементу дикого "язичництва", навіть "сатанізму", що, мовляв, протистоїть "духові і букві" новозавітного закону.

Як витікає з низки опитувань, під маскою деяких християнських конфесій в Україні проголошується тонко завуальований «хрестовий похід» проти українців, штандартами якого є, з одного боку, неокосмополітизм із його ідеєю неокультури чи глобальної культури[2], а з іншого – агресивний російський необільшовизм в особі УПЦ МП. Обстоювання в Україні подобного роду псевдохристиянських доктрин можна констатувати як обстоювання етноциду українського народу.

Так, з одного боку, нівелюючи національно-культурні виразники українців, а з іншого – закидаючи сітку необільшовицької русифікації, то про яке "відродження" української нації може йти мова? Із всією відповідальністю можна висновити, що мету різного

---

[2] Неокультура чи глобальна культура новітнього часу є плодом тільки техногенної цивілізації і, власне, не має нічого спільного ні зі вченням Нового Завіту, ні з етнічною чи національною культурою як такою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного "Я", не зауважуючи вже на тому, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів – вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Вона вкрай глобальна, універсальна і позачасова, а отже, мінлива, безформна, еклектична, тобто є лише штучним витвором планетарної цивілізації. "Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодення й майбутнє "науково"-технічної культури" [2, 164]. Вона є тільки підробкою, спробою підміни етнічних культур, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси.

роду неохристиянських та неоорієнталістських релігій становить виховання людини "без роду і племені".

Важливо усвідомлювати, що сучасний український ренесанс мусить бути перш за все ренесансом духовним. І в цьому відношенні проблема відродження серед українства християнських моральних чеснот мусить складати справу першочергову. У противагу цьому, якщо розуміти відродження нації лише суто в матеріальному, навіть матеріалістичному спектрі (як то розбудова економіки, впровадження новітніх технологій, прагнення поліпшити матеріальне становище громадян), нічого доброго зрештою не принесе. Власне, все це вже відбувалося в недалекому минулому, а результат - виховання і звеличення людиноподібного бездуховного монстра, якщо дозволите, матеріального вампіра, людини без совісті, без моралі, без серця.

Тому кризу, в якій перебуває сучасне українське суспільство, справедливо визначити передусім як кризу самої людини. Боляче, але ми стоїмо зараз на руїнах власної культури і духовності, відродження яких мусить становити головну дієву складову національного самоусвідомлення. Відтак девізом і водночас дією нашого національного ренесансу мусить бути приведення народу (кожного його представника) до розуміння своєї культурної, духовної та історичної значимості, як того підмурка, на якому, і тільки на якому, спроможна встояти в світовому вимірі українська нація. І неабияким «рятівним колом» для українського суспільства може послужити повернення українців до загальних основ рідного традиційного українського християнства як одного з наріжних каменів української етнічної культури.

Проголошення в українському суспільстві універсалістських чи космополітичних ідей, завуальованих під маскою релігійних може призвести до занепаду України. Це спричинить загальне, тотальне духовне зубожіння народу, його культурну і моральну деградацію. Отже, нетипові, непритаманні, нетрадиційні для українців універсалістські нововведення, сіючи на українському ментальному, культурному і релігійному ґрунтах зневагу до національного, презирство до української мови і культури викликають сьогодні дуже сильну затурбованість, породжують складну для вирішення проблему. І не може бути жодного сумніву, що розв'язання цієї складної проблеми в Україні набирає відтак чинника доленосного й історичного. І по тому, як буде розв'язане це питання в Україні, залежить її майбутня доля, її становлення як держави.

Що можна і потрібно зробити, щоб вийти з такої складної ситуації, яка є причиною буксування процесів відродження української етнічної культури, формування української політичної нації, українського державотворення?

1) Передусім визнати на загальнодержавному рівні, що Україна як держава ще перебуває у процесі свого становлення – і становлення її як громадянського суспільства, і як держави.

2) Згідно з Конституцією нашої країни, Україна є демократичною державою, яка сприяє консолідації і розвиткові української нації, а також розвиткові етнічної, культурної мовної та релігійної самобутності всіх корінних і національних меншин України. Україна є державою, в якій кожен має право на свободу думки, слова і світогляду. І все ж, зважаючи на процес подальшого становлення України як держави і передусім на той факт, що процес становлення демократичного суспільства перебуває ще у фазі свого формування, застосування принципів демократії у всій своїй повноті до суспільства, непідготовленого до демократичних норм (розумій - ще не гідного ідеалів демократії), яким сьогодні ще є українське суспільство, розцінюється ним, як певна вседозволеність. У подібному розкладі виконання справедливих конституційних положень щодо культурного розвитку титульної нації, корінних народів і нацменшин, реалізація права громадянина на свободу світогляду і віросповідання в такому непідготовленому суспільстві, як показує досвід, тільки руйнує титульну націю, нищить її культурну матрицю і зрештою завдає шкоди самій ідеї суверенності.

3) На сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства доцільно переглянути й подекуди навіть обмежити діяльність тих політичних, культурних та релігійних організацій, які своєю ворожістю чи нейтральністю завдають шкоди існуванню титульної нації й Української держави. Традиційні релігії нацменшин (а поруч і нетрадиційні, і новітні релігії, неохристиянські рухи, які стоять на позиціях космополітизму) не повинні культивувати серед своїх вірних антиукраїнські або ж пасивноукраїнські (індиферентні чи байдужі щодо українського) почуття. Безперечно, кожен з малих народів в Україні повинен всебічно боронити і розвивати свою культуру. Одначе це повинно відбуватися в конституційному полі української державності, в контексті української національної ідеї і вже на тій підставі, що представники цих малих народів є громадянами України. Досвід ряду європейських країн може виступати в цьому для України добрим прикладом.

4) І головне, відродження й розвій в українському суспільстві споконвічно притаманних для українців світоглядних духовних цінностей, ідеалів Добра і Справедливості, моральних норм мусить відбуватися, так би мовити, «не взагалі», не зовнішньо, не лише за формою, як то часто є, а мати під собою конкретну і надійну основу. Вона мусить проголошуватися неодмінно на фоні і в контексті української національної ідеї. Ця основа лише за цих умов

зможе принести добрий плід і користь у справі відродження людини й суспільства, виступити надійним фундаментом і гарантом розбудови української державності. А основа така є: і це – сфера традиційного українського християнства, яка представлена сьогодні справді українськими традиційними «від роду», «по духу» християнськими конфесіями. Маємо на увазі тут насамперед Українську Православну церкву Київського Патріархату, Українську, Українськ; Автокефальну Православну церкву і Українську Греко-католицьку церкву, а поруч з ними ще й низку протестантських конфесій, які, існуючи на українських теренах вже більш, ніж століття і відтак увібравши в себе характерні для української ментальності ознаки, стали традиційними, а це: українські лютерани, баптисти, євангельські християни, адвентисти і християни віри євангельської (п'ятидесятники). Для цього треба, щоб держава мала перш за все власну чітку національну ідеологію як доктрину націокультурного становлення і розвою. Але перед цим українська правляча еліта повинна стати нарешті *українською*!

В реалізації цієї справи надійним підмурком може (і повинна!) якраз прислужитися етнологічна спадщина Арсена Річинського – великого Патріота, визначного мислителя і знавця української культури. Не без підстав слушними є й сьогодні наступні слова А.Річинського. «Народ без власної національної ідеології – *політично й духовно* - поневолений. Народ, який ... проміняв свої духовні цінності на матеріальні вигоди, залишені йому народом-гнобителем, це вже мертвий народ» (1, 285). І дай то нам Боже, щоб ці його слова звучали не як вирок, а винятково як пересторога і як стимул до рішучих дій.

Використані джерела

1. Річинський Арсен. Проблеми української релігійної свідомості. - Тернопіль, 2004
2. Сміт Ентоні. Національна ідентичність. – К., 1994.

Л. КОНДРАТИК (Луцьк)

НАЦІОНАЛЬНА ЦЕРКВА ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЗМІСТУ ХРИСТИЯНСТВА

Своїм завданням ми вважаємо дати аналіз поглядів А. Річинського на проблему співвідношення християнського універсалізму і націоналізму та постання національних християнських церков. Для А. Річинського питання про